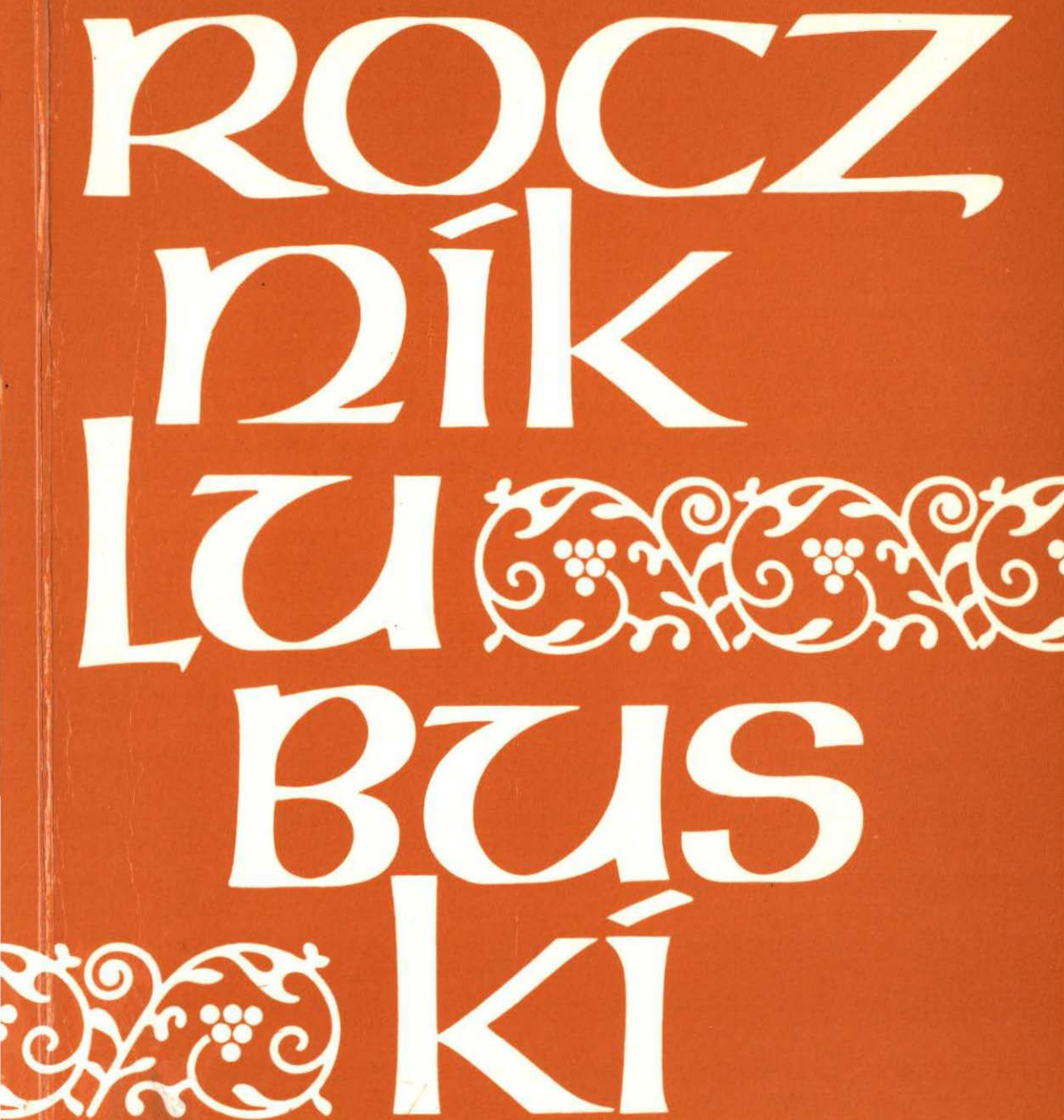

ROCZ
NIK
LUBUS
KI

26

Z BADAŃ NAD KULTURĄ LUDOWĄ
POGRANICZA LUBUSKIEGO

**ROCZNIK
LUBUSKI**

LUBUSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

**ROCZNIK
LUBUSKI
TOM XXVI Cz. I**

**Z BADAŃ NAD KULTURĄ LUDOWĄ
WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO**

Pod redakcją Barbary Kołodziejkiej

Zielona Góra 2000

Copyright © by
Lubuskie Towarzystwo Naukowe
Zielona Góra 2000

REDAKTOR NACZELNY
Kazimierz Bartkiewicz

KOLEGIUM REDAKCYJNE
Marian Eckert, Leszek Gołdyka, Edward Hajduk,
Tomasz Jaworski, Barbara Kołodziejska, Regina Orzelek-Bujak,
Wojciech Sitek (Wrocław), Andrzej Toczewski,
Zdzisław Wołk
Sekretarz: Bogdan Idzikowski

PROJEKT OKŁADKI
Witold Michorzewski

TLUMACZENIA STRESZCZEŃ
Katarzyna Trychoń-Cieślak

REDAKTOR
Ewa Raczyńska-Patalasowa

SKŁAD KOMPUTEROWY
Anna Myśliwa

ISSN 0485-3083

WYDANIE PUBLIKACJI DOFINANSOWANE PRZEZ
KOMITET BADAŃ NAUKOWYCH W WARSZAWIE,
URZĄD MIEJSKI W ZIELONEJ GÓRZE, WYŻSZĄ SZKOŁĘ PEDAGOGICZNĄ
IM. TADEUSZA KOTARBIŃSKIEGO W ZIELONEJ GÓRZE
ORAZ MUZEUM ETNOGRAFICZNE W ZIELONEJ GÓRZE Z SIEDZIBĄ W OCHLI

Druk: Poligrafia Politechniki Zielonogórskiej

3-12/2000

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE (Barbara Kołodziejska)	9
I. ARTYKUŁY	
MIECZYŚLAW SOPPA, Pogranicze a granica w świadomości mieszkańców województwa lubuskiego	15
IRENA LEW, Warunki kształtowania się „małej ojczyzny” w rejonie pogranicza na przykładzie funkcjonowania małżeństw mieszanych polsko-niemieckich	25
WOJCIECH SADOWSKI, Wiejskie zajęcia gospodarskie i domowe w Gorzowskiem po 1945 roku	53
BARBARA RYBIŃSKA, Czy współczesna rzeźba nieprofesjonalna jest rzeźbą ludową?	71
MIROŚLAW PECUCH, Kultura tradycyjna w życiu Łemków z północnej części województwa lubuskiego	85
MAGDALENA POKRZYŃSKA, Rola zespołu folklorystycznego w kształtowaniu tożsamości regionalnej	107
MIROŚLAW PECUCH, Wpływ folkloru muzycznego na zachowanie łemkowskiej tożsamości kulturowej (na przykładzie północnej części województwa lubuskiego)	123
BARBARA ŁAKOMA, Instrument ludowy kozioł polski we współczesnym społeczeństwie lubuskim	133
BARBARA KOŁODZIEJSKA, Miejsce kultury ludowej w życiu współczesnym (na przykładzie województwa lubuskiego)	151
MIECZYŚLAW SOPPA, Zbiory Muzeum Etnograficznego w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli	163
WOJCIECH SADOWSKI, Przesłanie kulturowe wsi gorzowskiej, czyli „swoje” i „obce” w muzealnych zbiorach etnograficznych	173
JOANNA PATORSKA, Dział Kultury Ludowej Muzeum w Międzyrzeczu	181

II. KRONIKA

- IRENA SOPPA, *Ginące zawody i umiejętności w Muzeum Etnograficznym w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli* 189
- IRENA SOPPA, *Działalność Zielonogórskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego* 191

III. RECENZJE

- WOJCIECH SADOWSKI, *Budownictwo wiejskie u zbiegu Noteci i Warty*.
[w:] *Wielkopolska*, seria „Budownictwo Ludowe w Polsce”,
Sanok – Gorzów Wlkp. 1997 (Mieczysław Soppa) 197
- ANTONI PELCZYK, *Budownictwo olęderskie na równinie nowotomyskiej*.
[w:] *Wielkopolska*, seria „Budownictwo Ludowe w Polsce”,
Sanok – Lednica 1997 (Mieczysław Soppa) 198

INHALTSVERZEICHNIS

EINLEITUNG (Barbara Kołodziejska)	9
---	---

I. BEITRÄGE

MIECZYŚLAW SOPPA, Grenzregion und die Grenze im Bewußtsein der Bevölkerung in der Wojewodschaft Lubuskie (Lebus)	15
IRENA LEW, Die Umstände der Herausbildung einer „kleinen Heimat“ in der Grenzregion am Beispiel der gemischten polnisch-deutschen Ehen	25
WOJCIECH SADOWSKI, Ländliche Beschäftigungen auf dem Bauerngut und im Haushalt in der Wojewodschaft Gorzów (Landsberg) nach 1945	53
BARBARA RYBIŃSKA, Ist die gegenwärtige unprofessionelle Skulptur eine Volksskulptur?	71
MIROŚLAW PECUCH, Traditionelle Kultur im Leben der Lemken aus dem nördlichen Teil der Wojewodschaft Lubuskie (Lebus)	85
MAGDALENA POKRZYŃSKA, Zur Rolle der Volkstanzensembles für die Herausbildung der regionalen Identität	107
MIROŚLAW PECUCH, Zum Einfluß der Musikfolklore auf die Erhaltung der Lemken-Kulturidentität am Beispiel des nördlichen Teils der Wojewodschaft Lubuskie (Lebus)	123
BARBARA ŁAKOMA, Das Volksmusikinstrument – der polnische Dudelsack – in der heutigen Lubusz – Gesellschaft.	133
BARBARA KOŁODZIEJSKA, Zur Position der Volkskultur im gegenwärtigen Leben am Beispiel der Wojewodschaft Lubuskie (Lebus)	151
MIECZYŚLAW SOPPA, Sammlungen des Ethnographischen Museums in Zielona Góra mit dem Sitz in Ochla	163
WOJCIECH SADOWSKI, Kulturübermittlung des Landsberger Dorfes – „Einheimische“ und „Fremde“ in den ethnographischen Museumssammlungen	173
JOANNA PATORSKA, Abteilung für Volkskultur im Museum in Międzyrzecz (Meseritz)	181

II. CHRONIK

- IRENA SOPPA, „Verschwindende Berufe und Kenntnisse“ im Ethnographischen Museum in Zielona Góra mit dem Sitz in Ochla 189
- IRENA SOPPA, Zur Tätigkeit der Grünberger Zweigstelle der Polnischen Gesellschaft für Völkerkunde 191

III. REZENSIONEN

- WOJCIECH SADOWSKI, *Ländliche Bauweise am Zusammenfluß von Noteć und Warta*, [in:] Großpolen, Serie „Ländliche Baukunst in Polen“, Sanok – Gorzów Wlkp. 1997 (Mieczysław Soppa) 197
- ANTONI PELCZYK, *Bauweise der holländischen Kolonisten in der Ebene um Nowy Tomysł*, [in:] Großpolen, serie „Ländliche Baukunst in Polen“, Sanok – Lednica 1997 (Mieczysław Soppa) 198

WPROWADZENIE

Kultura ludowa obecnego województwa lubuskiego nie doczekała się dotąd całościowego opracowania. Badania prowadzone w okresie po drugiej wojnie światowej dotyczyły wybranych dziedzin kultury ludowej ludności autochtonicznej i kultury ludowej ludności napływowej, osiedlonej tu w wyniku powojennych migracji. Wyniki tych badań publikowano w formie odrębnych prac lub artykułów zamieszczanych w wydawnictwach miejscowych i o zasięgu ogólnopolskim. Poszczególne działy kultury ludowej omawiano również w katalogach i informatorach muzealnych.

Niniejszy tom „Rocznika Lubuskiego” nie wypełnia tej luki, dlatego został zatytułowany *Z badań nad kulturą ludową województwa lubuskiego*, co ma wskazywać, że wydawnictwo prezentuje wyniki badań niektórych zagadnień kultury ludowej. Autorami artykułów są badacze w większości związani z etnograficznym muzealnictwem lubuskim, którzy dają wyraz swoim indywidualnym zainteresowaniom badawczym.

We wspomnianym tytule terytorium badawcze nazwano województwem lubuskim. W dotychczasowych publikacjach etnograficznych okresu powojennego badacze posługiwali się określeniami: *Ziemia Lubuska*, *Środkowe Nadodrze*, *województwo zielonogórskie* lub *województwo zielonogórskie i gorzowskie* (po 1975 roku) oraz *Zielonogórskie* (w rozumieniu regionu). Obecnie zaczęto stosować terminy *Lubuskie* i *region lubuski* zamiennie z określeniem *województwo lubuskie*. Myślę, że istnienie województwa o tej mającej walor historyczny i symboliczny nazwie pozwoli ujednoczyć nazewnictwo omawianego terytorium. W niniejszym „Roczniku” czyni się tego pierwsze próby, nie rezygnując przy tym z określenia *Gorzowskie* dla podkreślenia faktu, iż obszar ten, stanowiący północną część województwa lubuskiego, posiada również swoją specyfikę kulturową, wytworzoną w okresie istnienia województwa gorzowskiego.

Przedstawiany tom „Rocznika Lubuskiego” został podzielony na trzy części: I – artykuły, II – kronika, III – recenzje.

Artykuły poruszają główne problemy kultury ludowej województwa lubuskiego, wynikające z historycznych i kulturowych uwarunkowań. W opracowaniach znalazł swój wyraz problem współistnienia i współzależności grup ludności o odmiennym pochodzeniu rodzimym, a także problem przemian kultury wsi dokonujących się w okresie powojennym. Przedstawiono również procesy społeczne i kulturowe kształtujące obraz pogranicza polsko-niemieckiego.

Część I otwiera artykuł Mieczysława Sopy pt. *Pogranicze a granica w świadomości mieszkańców województwa lubuskiego*. Autor, przypominając

warunki polityczne utworzenia zachodniej granicy Polski po drugiej wojnie światowej, wskazuje na jej specyficzny charakter jako formy rozdziału dwu homogenicznych społeczności. Treścią artykułu jest przedstawienie zmian w zakresie funkcji tej granicy. Do lat siedemdziesiątych była ona barierą dzielącą; krótki okres częściowego jej otwarcia umożliwił styk obu narodów i minimalne kontakty kulturowe. Dopiero przemiany po 1989 roku stworzyły warunki powstania pogranicza z wzajemnie przenikającymi się elementami kultury grup ludności zamieszkałej po obu stronach granicy.

Problematykę kształtowania się nowych układów społecznych i kulturowych na pograniczu polsko-niemieckim w warunkach otwartej granicy podejmuje Irena Lew w artykule *Warunki kształtowania się „małej ojczyzny” w regionie pogranicza na przykładzie funkcjonowania małżeństw mieszanych polsko-niemieckich*. Autorka przedstawia funkcjonowanie małżeństw mieszanych oraz bariery kulturowe dzielące partnerów. Dzięki umiejętnemu pokonywaniu tych barier małżeństwa formują swoje „małe ojczyzny”, czerpiąc wzory z obu kultur. Autorka wskazuje na tworzenie się odrębnych wartości kulturowych, charakterystycznych dla obecnego pogranicza.

Wojciech Sadowski w artykule *Wiejskie zajęcia gospodarskie i domowe w Gorzowskiem po 1945 roku* przedstawia szczegółowo zmiany, które dokonały się w gospodarstwie wiejskim osadników po 1945 roku. Podkreśla również fakt, iż w wyniku migracji powojennych na terenie tym powstała specyficzna kultura. Sytuacja polityczna po 1989 roku dała mieszkańcom Gorzowskiego nowe perspektywy i możliwości zdobycia innych pozycji społecznych, co z pewnością wpłynie na tworzącą się kulturę.

Barbara Rybińska porusza ważny i trudny problem ustalenia, czy współczesna rzeźba województwa lubuskiego jest rzeźbą ludową (artykuł pt. *Czy współczesna rzeźba nieprofesjonalna jest rzeźbą ludową?*). Wychoząc od założeń teoretycznych, przedstawiła czterdziestoletnią historię rzeźby w kontekście przemian politycznych i kulturowych tego okresu. Konkluzję artykułu stanowi stwierdzenie, iż współczesną rzeźbę województwa lubuskiego można uznać za ludową przy założeniu, że określenie *ludowy* nie znaczy *wiejski*, lecz obejmuje także pojęcie twórczości naiwnej, intuicyjnej i nieprofesjonalnej.

Problem istnienia mniejszości narodowych w województwie lubuskim znalazł swój wyraz w artykule Mirosława Pecucha pt. *Kultura tradycyjna w życiu Łemków z północnej części województwa lubuskiego*. Autor ukazuje wpływ kultury tradycyjnej Łemków na ich życie po przesiedleniu na Ziemię Zachodnie. Znaczna część wytworów kulturowych na skutek zetknięcia się z nowymi warunkami cywilizacyjnymi zmieniła swoją funkcję, przetrwały jednak takie przejawy kultury, jak język, religia, pieśń, które wyznaczają lemkową odrębność i tożsamość.

Trzy kolejne artykuły prezentują zagadnienie funkcjonowania i znaczenia społeczno-kulturowego folkloru.

Magdalena Pokrzyńska w artykule *Rola zespołu folklorystycznego w kształtowaniu tożsamości regionalnej* analizuje wpływ zespołów folklorystycznych na kształtowanie wizerunku regionu. Wyodrębnia kilka zasadniczych procesów i faktów biorących udział w budowaniu tego wizerunku.

Mirosław Pecuch w artykule *Wpływ folkloru muzycznego na zachowanie łemkowskiej tożsamości kulturowej* wskazuje na funkcjonowanie pieśni w życiu współczesnych Łemków w dwóch płaszczyznach: religijno-obrzędowej i towarzysko-biesiadnej. Píše, iż wspólne śpiewanie własnych pieśni pozwala Łemkom utrzymać odrębność kulturową i chroni ich przed totalną asymilacją, a także ułatwia więź z przeszłością.

Barbara Łakoma w artykule *Instrument ludowy kozioł polski we współczesnym społeczeństwie lubuskim* przedstawia rodowód tego instrumentu i jego obecność na ziemiach polskich. Autorka, związana z tradycją gry na kozle poprzez ojca kozłarza, poświęciła wiele uwagi prezentacji sylwetek muzyków ludowych. Omawiając działania w dziedzinie propagowania kozła wśród społeczeństwa lubuskiego, wskazuje na dwa sposoby przekazu umiejętności gry i budowania instrumentu: „szkołę mistrza” i naukę w szkole muzycznej w Zbąszyniu.

Na problem zasadności istnienia i funkcjonowania ludowej kultury w obiegu kultury współczesnej zwraca uwagę Barbara Kołodziejaska w artykule *Miejsce kultury ludowej w życiu współczesnym*. Autorka podkreśla fakt, iż mimo ogólnych tendencji do rozpadu tradycyjnej kultury ludowej widoczne są zjawiska świadczące o jej przetrwaniu, a także uczestnictwie w życiu współczesnym.

Kolejne artykuły zostały poświęcone omówieniu zbiorów kultury ludowej znajdujących się w muzeach województwa lubuskiego. Zabytki te są ważnym źródłem do poznania kultury ludowej tego terenu.

Zbiory Muzeum Etnograficznego w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli zaprezentował w swym artykule Mieczysław Soppa. Wskazał na specyfikę zbiorów wynikającą z pochodzenia od różnych grup etnograficznych; są to relikty kultury zastanej, wytwory kulturowe przywiezione przez ludność napływową oraz zabytki kultury ludowej ludności autochtonicznej. Autor zwrócił również uwagę na zróżnicowanie zbiorów pod względem chronologicznym. W zasobach muzeum znajdują się relikty z XVIII wieku, a niektóre nawet starsze, zabytki z okresu od połowy XIX wieku po lata dwudzieste XX wieku oraz wytwory współczesne, nawiązujące do tradycji i dawnych technik ludowych.

Przesłanie kulturowe wsi gorzowskiej, czyli „swoje” i „obce” w muzealnych zbiorach etnograficznych to tytuł artykułu Wojciecha Sadowskiego o zasobach zabytków kultury ludowej w zbiorach Muzeum w Gorzowie. Autor akcentuje wielokulturowe pochodzenie zabytków, spowodowane spotkaniem się na wsi gorzowskiej wytworów czterech kultur ludowych: polskiej, niemieckiej, rosyjskiej i białoruskiej. Zebrane eksponaty reprezentują wszystkie dziedziny ludowej kultury materialnej i duchowej. Większość z nich powstała przed 1945 rokiem. Swoją wypowiedź autor kończy uwagą, iż przedmioty te, zachowane w magazynach muzealnych, w przyszłości pozwolą poznać miniony świat.

Joanna Patorska przedstawiła historię gromadzenia zabytków etnograficznych przez Dział Kultury Ludowej Muzeum w Międzyrzeczu – od pierwszych poczynań zbierackich w 1945 roku do chwili obecnej. Wskazała także na prace badawcze prowadzone w terenie obok penetracji mających na celu gromadzenie zabytków. W zbiorach dominują wytwory kultury ludowej autochtonów.

W części II umieszczono opracowaną przez Irenę Soppę informację o działalności Muzeum Etnograficznego w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli w zakresie ochrony i prezentacji czynnej wytwórczości ludowej. Działania te, pod nazwą „Ginące zawody i umiejętności”, obejmują pokazy cyklów produkcyjnych poszczególnych zajęć gospodarczych i domowych, wytwórczości rzemieślniczej i artystycznej. Dodatkowym walorem tych imprez jest fakt, iż zwiedzający mogą czynnie włączyć się do pokazów i próbować swoich umiejętności w różnych dziedzinach wytwórczości wiejskiej. Znaczne zainteresowanie tą formą zajęć ze strony młodego pokolenia utwierdza w przekonaniu o konieczności prowadzenia takiej działalności przez muzeum, a także poszerzenia tego typu ofert.

W części II zaprezentowano również przygotowaną przez Irenę Soppę relację o działalności Zielonogórskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Część III zawiera recenzje prac etnograficznych poświęconych budownictwu ludowemu.

Prezentowany tom nie wyczerpuje problematyki badań etnograficznych terenu województwa lubuskiego. Tempo przemian społecznych i kulturowych dokonujących się na obszarze tego województwa, związanych między innymi z jego przygranicznym położeniem, zobowiązuje badaczy do śledzenia ich wpływu na funkcjonowanie kultury ludowej. Sądzę, iż prowadzone obecnie badania i obserwacje zaowocują wkrótce nowymi opracowaniami.